
Proč se čeští akademici tolik bojí reformem

Proč se čeští akademici tolik bojí reformem

26.1.2012 Mladá fronta DNES Strana 10 Názory, autor: Rudolf Haňka

Profesor Rudolf Haňka, který působí na University of Cambridge a podílí se na reformě českého vysokého školství, si klade některé pro akademiky nepříjemné otázky: Potřebuje české vysoké školství opravdu změnit? Jsou akademické svobody a akademická samospráva skutečně ohroženy? Bude české vysoké školství privatizováno, jak někteří tvrdí? Proč panuje v některých akademických kruzích strach z těchto změn?

Nejdříve se zeptejme: Je české vysoké školství opravdu tak kvalitní a konkurenceschopné, že nepotřebuje změnit? Každý rektor, děkan či jiný akademický pracovník vám v soukromém rozhovoru uvede škálu aspektů, procesů, paragrafů stávajícího zákona, které podle něj brzdí jeho práci, plýtvají veřejnými prostředky či ochuzují výuku studentů. Mezinárodní hodnocení českých univerzit a vysokých škol až na malé výjimky - mimochodem většinou způsobenými excelentní spoluprací některé z jejich kateder s vynikajícím ústavem Akademie věd - není valné. Nicméně předsednictva České konference rektorů a Rady vysokých škol se stavějí vehementně proti navrženým změnám. Zřejmě jim současný stav vyhovuje a nevidí žádný důvod ke změnám. To je jistě podivné, vezmeme-li v úvahu to, co říkají jejich představitelé soukromě, když nejednají jako kolektiv. Je to vlastně případ jednání, kterému se mimochodem odborně říká „věžňovo dilema“, kdy je v zájmu jednotlivce vlastně učinit jiné rozhodnutí, než které zvolí kolektivně.

Jedním z hlavních problémů českého vysokoškolského systému je to, že po dvaceti letech totality a prakticky i po většinu těch dvaceti let od sametové revoluce zůstal téměř uzavřen. K tomu, aby se mohl stát kvalitním, musí být vystaven konkurenci. Tak jako jsou tomu vystaveny české průmyslové organizace a obchody či univerzity jinde ve světě. Tyto univerzity vybírají své profesory a rektory výběrovým řízením, které široce inzerují po celém světě, protože chtějí vybírat z těch nejlepších, kteří by mohli mít zájem. České vysoké školství je postaveno spíše na základech akademického klientelismu než otevřené soutěže.

Jiné země dopadají lépe

Kdekdo je světoznámý vědec či právě objevil zázračný lék proti rakovině a podobně. Tím ovšem nechci ani zdaleka říci, že se na českých vysokých školách nenajdou kvalitní lidé, obzvláště mezi těmi mladšími. K získání skutečně objektivního pohledu na českou vědu se stačí podívat na úspěšnost českých vědců v soutěži o pokročilé výzkumné granty vypisované každoročně Evropskou grantovou agenturou (ERC) - každý o průměrné hodnotě kolem 50 milionů korun. V minulém roce se ve srovnávání úspěšnosti Česká republika dělila o poslední místo s Bulharskem s celkovým počtem úspěšných grantů 1 (slovy jeden, nejde o překlep)! A ten ještě získal vědec z Fyzikálního ústavu Akademie věd a ne z vysoké školy. Když je české vysoké školství tak dobré a bylo by navrženými reformami „nenávratně poškozeno“, jak tvrdí odpůrci reformy, tak jak je možné, že Rakousko, z jehož univerzitního zákona do jisté míry věčný záměr vychází, získalo šest grantů, i když je početně podstatně menší než Česko? Je to hezká fráze říci, že věčný záměr zákona způsobí nepředstavitelné škody. Pravděpodobně ano, ale postiženi budou hlavně ti, kteří se dnes obklopují průměrnými lidmi a zoufale se brání lacinými frázemi změnám, které jsou u našich sousedů normální.

Vzdělání chce konkurenci

Je všeobecně známo, že chce-li někdo být úspěšný, tak se má obklopit mladými lidmi. Lepšími, než je on sám. Atmosféra konkurence musí převládat i ve vzdělání, protože dnes žijeme v otevřeném konkurenčním prostředí, kde se málo přihlíží na minulé úspěchy. Ve světě je běžné, že úspěšný profesor přejde na jinou univerzitu, protože tam bude mít lepší podmínky pro svůj výzkum či bádání. Takový pohyb lidí v Česku prakticky neexistuje. Je celkem obvyklé, že někdo na téže univerzitě vystudoval, habilitoval se a později byl jmenován profesorem. Pokud chceme, abychom se alespoň trochu přiblížili světové špičce, musíme vytvořit podmínky k tomu, aby k nám přišli lidé s širokými zahraničními zkušenostmi. Aby měli podmínky k tomu, aby mohli náš systém usměrňovat a hodnotit. Tak to řekl loni na konferenci Česká hlava laureát Nobelovy ceny profesor Timothy Hunt. Jeho názor byl, že uvolněné místo profesora či rektora by mělo být obsazeno mezinárodně zaměřeným výběrovým řízením, aby se skutečně vybral ten nejlepší, a ne pouze jeden z těch, které známe. A jak je to vůbec s tou akademickou svobodou, která má být údajně navrženými úpravami krácena? Akademická svoboda není jedno ze základních lidských práv ani něco, co chrání Ústava ČR. Je pochopitelně důležitá, a proto zákon o vysokých školách zaručuje a bude zaručovat svobodu vědy a svobodu výuky. Může někdo opravdu poukázat na jediný aspekt věcného záměru nového zákona, který by tyto svobody ohrožoval? Ovšemže ne. Je to pouze bezobsažná fráze,

ale zní hezky a povzbudí řadu lidí, kteří pravděpodobně návrh nového zákona nikdy nečetli, k tomu, aby šli za ochranu akademických svobod protestovat do ulic.

Samospráva

Stejně lákavým heslem je akademická samospráva. Návrh věcného záměru spíše akademickou svobodu podporuje a rozšiřuje, než aby ji omezoval. Řadu dnes zákonem stanovených předpisů či zákonných opatření bude nahrazovat Statut vysoké školy, který si vysoká škola sama připraví, tak jak jí to bude nejlépe vyhovovat. To je nepochybně vítaný krok vpřed a ne omezení samosprávy, jak někteří argumentují.

Pravda, mění se dosavadní role správních rad, které jako Rada vysoké školy by měly hrát podstatnější roli v samosprávě, nežli je tomu dosud. Nemá to nic společného s omezováním, právě naopak.

S uvolňováním centrálního řízení ministerstvem je nutné se zamyslet nad samosprávným systémem řízení univerzity.

Dvoukomorový zastupitelský systém je v demokratických systémech běžný a všichni dnes chápeme důležitost rozdílně složeného Senátu a poslanecké komory Parlamentu ČR. Nikdo v tom nevidí ohrožení demokracie. Obojí slouží zájmům celku, kde Senát vykonává jakousi umírnující roli, která má zabránit nežádoucím výkyvům tím či oním směrem. Rada vysoké školy má být - a v Rakousku a jinde je - jakýsi Senát. Protože veřejné vysoké školy jsou z velké části financovány z veřejných prostředků, mají být v radě zastoupeni z jedné třetiny také členové nominovaní státem, respektive ministrem školství. Tak funguje většina veřejných či státních univerzit v zahraničí. Někde, například v Rakousku, je toto zastoupení i více než padesátiprocentní, protože je důležité do samosprávy univerzity přivést vnější aktéry. Bez nich totiž škola není v dobrém vztahu se společností.

Proč protestují studenti?

Důležitým aspektem návrhu nového zákona je kontraktové financování, které umožní vysokým školám dlouhodoběji plánovat a jasně se s ministerstvem dohodnout, co se od každé z nich očekává a jaké finanční prostředky jí za to budou poskytnuty. Umím si představit, že proti tomuto návrhu by mohl protestovat ministr financí, který by v tom - ovšem ne zcela oprávněně - mohl vidět další mandatorní výdaj zatěžující státní pokladnu. Naprosto však nechápu, proč proti tomu protestují zástupci akademické obce a jejich studenti na ulicích.

Na zákon o finanční pomoci studentům směřuje hodně kritických projevů. Některé z nich oprávněně. Rada pro reformu vysokoškolského vzdělávání na svém prosincovém zasedání sama vyjádřila názor, že se v tomto návrhu ukazuje určitá uspěchanost a není tak dobře domyšlený, jako je návrh věcného záměru zákona o vysokých školách. Nicméně dá se na něm stavět. Věcný záměr doporučuje řešení hlavně k tomu, jak pomoci studentům s placením školného, i když jeho hlavním úkolem mají být půjčky na životní náklady studentů, které jsou dnes kolem devíti tisíc korun měsíčně.

Školné je sekundární záležitostí, jak je nakonec zřejmé z programového prohlášení vlády, které jasně říká, že systém půjček na životní náklady musí být zaveden a odzkoušen několik let předtím, než se může přemýšlet o školném. Hlavní podstatou musí být zavedení systému půjček, zejména pro studenty ze sociálně slabších rodin. Ty bude student splácet, až si jednou jako absolvent vysoké školy bude vydělávat podstatně více nežli ti, kteří příležitost studovat neměli. Je potřeba, aby se předem správně nastavil systém půjček.

A ještě školné

Když už se zmiňuji o školném. Návrhy, že místo školného by se mělo zavést například zápisné, jaksí zapomínají na to, že to bude na každé univerzitě či vysoké škole, zda se rozhodne školné vybírat a v jaké výši. Takže je to úplně na - řekněme - Karlově univerzitě, která, zdá se, s tímto nápadem přišla: aby své školné nastavila na výši toho, čemu by chtěla říkat relativně malé zápisné.

K tomu není zapotřebí organizovat shromáždění a pochody na Strakovu akademii.